

REFERENCES

1. *Pedahohichni idei H.S.Skovorody* (1972) [Pedagogical ideas of G. Skovoroda]. Kyiv.
2. Skovoroda, G.S. (1973) *Sochineniya v dvukh tomakh* [Essays in two volumes]. Moscow.
3. Sukhomlynska, O. *Istoriia pedahohiky yak nauka i yak navchalnyi predmet: aktualni problemy* [History of pedagogy as a science and as a subject: current issues].
4. Shevchenko, P.I. (1994) *Pedahohichni idei H.S.Skovorody* [Pedagogical ideas of H. Skovoroda]. Kryvyi Rih.
5. Shevchenko, P.I. (2001) *Pidhotovka do pratsi i rol «srodnosti» v zhytti liudyny v spadshchyni H. S. Skovorody*. [Preparation for work and the role of "congenial work" in human life in H. Skovoroda heritage]. Kryvyi Rih.
6. Shevchenko, P.I. (1999) *Dzhon Lokk pro trudove vykhovannia* [John Locke on labor education]. Kryvyi Rih.
7. Shevchenko, P.I. (1997) *I.H.Pestalotsti pro rozvytok teorii elementarnoi osvity ta formuvannia dukhovnosti* [J. Pestalozzi on the development of elementary education and inwardness formation theory]. Kryvyi Rih.

8. Shevchenko, P.I. (2003) *Dzhon Diui pro trudove vykhovannia uchniv u shkoli i pidhotovku yikh do zhyttia* [John Dewey on the labor education of students in school and their preparation for life]. Kryvyi Rih.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОВАЛЕНКО Ія Анатоліївна – здобувач кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: історія педагогіки та загальна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOVALENKO Iia Anatoliivna – candidate of the Department of Pedagogy of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of research interests: history of pedagogy and general pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2020 р.

УДК 37.015.312 (477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-191-256-258

КОЗІГОРА Марія Анатоліївна –

викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик

Луцького педагогічного коледжу

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9597-952X>

e-mail: mariakosihora1992@i.ua

ЗАМЕЛЮК Марія Іванівна –

кандидат педагогічних наук, викладач Луцького педагогічного коледжу

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6352-7908>

e-mail: 1369301@ukr.net

ОКСЕНЧУК Тетяна Володимирівна –

викладач кафедри дошкільної освіти Луцького педагогічного коледжу

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-2476-0587>

e-mail: t.oksen4uk@gmail.com

ВПЛИВ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН НА ОСОБИСТІТЬ ДИТИНИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне суспільство висуває певні вимоги до формування економічно грамотної людини. Зростання цінностей матеріального благополуччя і індивідуалістичних тенденцій у нинішньому суспільстві веде до загострення проблеми співвідношення «морального» і «економічного» в свідомості людини, яке виражається в особливостях мотиваційно-ціннісного компонента економічного свідомості. У цьому контексті особливої уваги потребують діти, так як їх система цінностей ще знаходиться у процесі формування. Це обумовлює актуальність вивчення мотиваційно-ціннісного компонента економічного свідомості дітей, і особливо молодших школярів, оскільки в цьому віці відбувається інтенсивне привласнення цінностей суспільства особистістю.

Першим джерелом таких цінностей, що дає підростаючому поколінню знання про навколишній світ, норми поведінки в ньому, що формує систему його цінностей, є сім'я. На сучасному етапі дослідниками визнається, що саме сім'я є

найважливішим чинником формування особистості дитини, а проблеми сімейних відносин, ролі батьків у становленні рис особистості дитини, її ціннісних орієнтирів набувають особливої значущості та актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема сім'ї, сімейного виховання, сімейних відносин, розвиток особистості дитини досліджувалася у минулому (Платон, Аристотель, Я. Каменського, Ж.-Ж. Руссо). Сучасність вимагає досліджень (Божович Л., Власова О., Злобина Е., Корытова Г., Лесгафт П., Сухомлинский В. та ін.) сімейного виховання та як батьківство впливає на розвиток дитини, його самооцінка, роль у соціумі та подальше фокусування щодо співіснування, фізичне здоров'я, доброту, чуйність, цілеспрямованість. Адаже сім'я це той будинок, який наповнений довірою і страхом, упевненістю і боязкістю, спокоєм і тривогою, щирістю і теплотою у стосунках.

Мета статті – визначити основні фактори впливу сімейних відносин на розвиток особистості дитини.

Методи дослідження. Ми застосовували сукупність наступних методів дослідження: аналіз філософської, психолого - педагогічної, науково-методичної літератури, навчальної та нормативної документації в системі вищої педагогічної освіти для з'ясування стану окресленої проблеми; систематизація, синтез, узагальнення, що уможливили розкриття сутності проблеми, формулювання понятійно -термінологічного апарату.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що у сфері дитячо -батьківських відносин спостерігаються зникнення дійсно спільних форм корисної діяльності дитини з дорослими, підміна особистісного і пізнавального спілкування його вузько прагматичними формами, зведення заохочення і покарання дітей до матеріального стимулювання. Перераховані тенденції в сучасній ситуації розвитку сім'ї мають величезний вплив на розвиток особистості підростаючої людини.

Сім'я як інститут соціалізації володіє унікальною характеристикою, якій є близькість, що представляє виняткову виховну цінність. Близькість визначає глибину засвоєння дитиною в процесі наслідування і співпереживання моральних позицій батьків, які з їх звички, судженнях і оцінках, в їх відношенні до інших людей, суспільству, подій. Мотиваційно-ціннісна сфера дитини найбільш чутлива до впливу з боку батьків.

Таким чином, в ситуації змін в сучасному суспільстві і виникла невизначеність мети в діяльності ряду соціальних інститутів сім'я може служити протигаюю негативних впливів і умовою адекватного виховання підростаючого покоління за умови використання батьками «сприятливого» типу виховання, пов'язаного з типом спрямованості їх особистості та типом дитячо - батьківських відносин.

Отже, беручи до уваги багатогранність сімейних виховних впливів, при розгляді особливостей формування мотиваційно-ціннісного компонента економічного свідомості дитини в сім'ї, слід враховувати як тип спрямованості особистості батька, так і тип складних дитячо - батьківських відносин.

Гіпотезою нашого дослідження є припущення про те, що тип сімейного виховання впливає на розвиток мотиваційно-ціннісного компонента економічної свідомості дітей молодшого шкільного віку.

У якості учасників в дослідженні виступили діти 8-9 років, учні 3-х класів м. Луцька з кількісним складом 195 дітей (89 хлопчиків і 106 дівчаток) та їх батьки. Для вивчення мотиваційно-ціннісного компонента економічної свідомості молодших школярів використовувалися: методика мотиваційних переваг для дітей 5-9 років (Л.І. Божович, Й. Шванцара); методика комплексного вивчення самооцінки і ціннісних орієнтацій молодших школярів (А. А. Реан) в модифікованому варіанті з включенням ціннісних характеристик «багатий», «щедрий», «працьовитий», «економний»; методика оцінки рівня розвитку моральної свідомості за Л. Колбергом, що включає 3 дилеми, в оцінці яких

стикаються норми права і моралі, а також цінності різного рівня, в тому числі, «економічні»; експеримент «Гра в ультиматум» (Ultimatum Game), спрямований на виявлення моделі поведінки молодших школярів у ситуації морального вибору, уявленн про соціальну справедливість.

Для вивчення типів виховання використовувалися наступні методики: морфологічний тест життєвих цінностей В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушина (МТЖЦ); тест-опитувальник батьківського ставлення до дітей (ОРО) А. Я. Варга, В. В. Столина.

Для перевірки статистичних гіпотез використовувався критерій z, що дозволяє перевірити гіпотезу про те, чи відрізняється вибіркова пропорція від пропорції у генеральній сукупності.

Результати дослідження показали, що типи сімейного виховання визначалися у співвідношенні 4 варіантів спрямованості особистості батьків (гуманістичної і прагматичної, невизначеною і суперечливою) і 4 тактик виховання (диктат, опіка, невтручання, співпраця).

У результаті співвіднесення спрямованості особистості батьків і тактики виховання у сім'ї визначали тільки 11 з можливих 16-ти типів виховання: «Гуманістичний - диктат», «Гуманістичний - опікує», «Гуманістичний - співпрацює», «Прагматичний - диктат», «Прагматичний - опікує», «Прагматичний - співпрацює», «Невизначений - співпрацює», «Суперечливий - диктат», «Суперечливий - опікує», «Суперечливий - не втручатися» і «Суперечливий - співпрацює».

Таблиця 1.

Вибірки типів виховання

Тактика виховання	Спрямованість				
	гуманістична	прагматична	невизначена	суперечлива	Всього
Диктат	3,5%	8,7%	-	11,6%	23,8%
Опіка	4,1%	8,2%	-	10,5%	22,7%
Невтручання	-	-	-	10,5%	10,5%
Співробітництво	9,3%	9,3%	9,3%	9,3%	9,3%
Всього	16,9%	26,7%	7,6%	48,8%	100%

Зіставлення характеристик мотиваційно-ціннісного компонента економічного свідомості молодших школярів, які виховуються в сім'ях з різними типами виховання, дозволило підтвердити гіпотезу дослідження.

Так, діти з сімей, які виховуються батьками з гуманістичною спрямованістю особистості і використовують оптимальну тактику виховання - співпраця, - частіше, ніж діти за вибіркою в цілому, актуалізують широкі загальнолюдські бажання.

Перевагою у них домінує навчальна діяльність. Відповідно до цього найбільш значущою ціннісною характеристикою для них є характеристика «добре вчиться». Діти цієї підвибірки частіше орієнтуються на поняття соціальної справедливості. Однак, у дітей цієї підвибірки також присутні бажання володіння матеріальними благами «для себе».

У дітей, які виховуються батьками з прагматичної спрямованістю особистості і які використовують співпрацює тактику виховання, мотиви, пов'язані з навчальною діяльністю, актуалізуються рідше, ніж у дітей за вибіркою в цілому. Найбільш значущою ціннісною характеристикою для дітей цієї підвибірки є «працьовитий», пов'язаний з основною «економічною» цінністю - «праця». Протяжність бажань у часі і широта мотиваційної сфери говорить про спрямованість дитини в майбутнє і характеризує більш високий віковий рівень мотиваційної сфери.

Таким чином, ці типи сімейного економічного виховання, посилюючи ту чи іншу сторону мотиваційно-ціннісного компонента економічного свідомості дитини, в цілому сприяють його розвитку.

Отже, до серця дитини ми, дорослі прокладаємо шлях любові яка так потрібна дитині, щоб стати повноцінною дорослою людиною. Шлях перших несміливих кроків чи це у рік, а потім дошкільний вік, підлітковий. Шлях визнання її як особистості, словами «Я тебе люблю». Приємні слова підтримки, заохочення, схвалення, ласки, які свідчать про любов до дитини. Ті хвилини коли ви поряд, коли дитина може на вас розраховувати. Допомога у вирішенні різноманітних прохань. Важливо, щоб кожний із батьків обрав той шлях любові, який веде до серця дитини.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Тип сімейного виховання впливає на розвиток мотиваційно-ціннісного компонента економічного свідомості дітей молодшого шкільного віку. Спостерігається узгодженість особливостей мотиваційно-ціннісного компонента економічного свідомості дітей з спрямованістю особистості батьків при використанні батьками тактики «Співпраця». При вихованні за типом «Гуманістичний - співпрацює» у дітей спостерігається переважання соціальних, пізнавальних мотивів і духовних цінностей. При вихованні за типом «Прагматичний - співпрацює» мотиваційно-ціннісний компонент економічного свідомості дітей характеризується переважанням «матеріальних» мотивів і цінностей. Мотиваційно-ціннісний компонент економічної свідомості дітей, які виховуються батьками з суперечливою спрямованістю особистості, також відрізняється суперечливістю. Диктат, опіка, невтручання перешкоджають формуванню характеристик мотиваційно-ціннісного компонента економічної свідомості дитини, відповідних спрямованості особистості їх батьків. Мотиваційно-ціннісний компонент економічної свідомості дітей, які виховуються за неоптимальним типом економічного

виховання, є дисгармонійний. *Перспективи подальших наукових розвідок* пов'язуємо з інноваціями сімейного виховання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М. : Педагогика, 1968. 493 с.
2. Власова О.И. Педагогична психологія: навч. посібник. К. : Либідь, 2005. 400 с.
3. Злобина Е.Г. Общение как фактор развития личности. К. : Наукова думка, 1982. 174 с.
4. Корятова Г.С. Психологические особенности внутрисемейных отношений и их влияние на проявление школьной дезадаптации. Спб. : Изд-во «Речь», 1998. 166 с.
5. Лесгафт П.Ф. Как помочь ребенку в обучении, в школе и семье. М. : Просвещение, 1995. 220 с.

REFERENCES

1. Bozhovich, L.I. (1968) *Lichnost' i yeye formirovaniye v detskom vozraste* [Personality and its formation in childhood]. Moscow.
2. Vlasova, O.I. (2005) *Pedahohichna psikhologhiia* [Pedagogical psychology]. Kyiv.
3. Zlobina, Ye.G. (1982) *Obshcheniye kak faktor razvitiya lichnosti* [Communication as a factor in personality development]. Kyiv.
4. Korytova, G.S. (1998) *Psikhologicheskiye osobennosti vnutrisemeynykh otosheniy i ikh vliyaniye na proyavleniye shkol'noy dezadaptatsii* [Psychological characteristics of intrafamily relations and their influence on the manifestation of school maladjustment]. Spb.
5. Lesgaft, P.F. (1995) *Kak pomoch' rebenku v obuchenii, v shkole i sem'ye* [How to help the child in learning, at school and in the family]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КОЗИГОРА Марія Анатоліївна – викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу.

Наукові інтереси: теорія і методика професійної освіти.

ЗАМЕЛЮК Марія Іванівна – кандидат педагогічних наук, викладач Луцького педагогічного коледжу.

Наукові інтереси: теорія і методика професійної освіти.

ОКСЕНЧУК Тетяна Володимирівна – викладач кафедри дошкільної освіти Луцького педагогічного коледжу.

Наукові інтереси: теорія і методика професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOZIGORA Maria Anatoliivna - teacher of the department of pedagogy, psychology and separate methods of Lutsk pedagogical college

Circle of research interests: theory and methods of vocational education

ZAMELYUK Maria Ivanivna - Candidate of Pedagogical Sciences, teacher Lutsk Pedagogical College

Circle of research interests: theory and methods of vocational education

OKSENCHUK Tatyana Vladimirovna - Lecturer of the Department of Preschool Education, Lutsk Pedagogical College

Circle of research interests: theory and methodology of vocational education.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2020 р.